
Janez Juhant

Prispevek Cerkve k slovenski narodnostni istovetnosti

Avtor obravnava zgodovinski prispevek Cerkve k slovenski identiteti: Cerkve je sooblikovala tako jezikovno in narodnostno kot politično identiteto slovenskega naroda.

The author focuses on the historical contribution of the Church to Slovene identity: the Church has helped shape both the linguistic and national as well as the political identity of the Slovene people.

Uvod

Skoraj brezsmiselno se zdi govoriti danes o narodu, ko se povsod po svetu pogovarjamo o združevanju, o svetovni družbi, o evropski skupnosti, o odpravljanju meja. Na drugi strani pa se v dediščinah nekdanjega realnega socializma narodi šele zdaj lahko zavejo svoje istovetnosti in se borijo za osamosvojitve, za svoje pravice in za mednarodno priznanje. Marksizem je namreč samostojnost naroda zavrgel za ceno utopitve posameznikov in narodov v mednarodno brezobličnost delavskega razreda. Delavski razred in tako seveda tudi njegove narode pa si je po 'diktaturi proletariata' prisvojila skupina samoklicanih izbrancev. Slovencem in drugim narodom, ki smo desetletja živeli pod rdečo zvezdo, je torej marksistično obdobje upočasnilo, če že ne popolnoma zavrlo naraven razvoj narodovega življenja. Čeprav seveda s silo ni mogoče zatreti človekovega in narodovega naravnega razvoja, pa je ta pritisk pustil posledice. Kažejo se v odklonih, ki jih je povzročil vsiljeni 'socialistični' tip človeka in (naroda). Kot posledica te prisile je tudi izrinjenje religioznih oziroma - natančneje pri Slovencih - krščanskih usedlin iz osebne in narodne zavesti. Ker je pred tem krščanstvo bistveno zaznamovalo slovensko narodnostno identiteto, je njegovo izrinjenje povzročilo krizo pri integraciji tega dela oziroma te razsežnosti narodnostne preteklosti in vneslo zmedo v objektivno pojmovanje nastajanja narodnostne identitete. To danes narekuje toliko večjo pozornost pri obravnavanju razvoja nacionalne istovetnosti.

V zahodnih demokracijah je ta razvoj potekal več ali manj organsko - poleg tega je narodnostna identiteta dozorela pri sosednjih narodih že veliko prej: pri Francozih že v

19. stoletju - medtem ko je revolucionarno obdobje v komunističnih deželah ustvarilo izredne razmere. V zahodnih demokracijah se je torej narod lahko razvijal v neokrnjeni identitetni strukturi, ki jo je organski razvoj le še dopolnjeval v prostih, odprtih in neprisiljenih razvojnih okvirih, ki so brez večjih travm dopuščali organsko rast in razvoj.

Čeprav je razvoj narodnostne istovetnosti sprožil novoveški subjektivni razvoj, je ta razvoj imel svoje korenine v srednjeveškem pojmovanju človeka kot osebe in v krščanski izpostavitvi človeka kot najodličnejšega bitja stvarstva. Enostransko pa so v novem veku razvoj zožili novoveški monizmi, tj. pojmovanja, ki trdijo, da je svet in z njim človek in družba samo ena stvarnost. Danes pa že fiziki ugotavljajo, da je »materializem mrtev«, kot sta zapisala fizika Paul Davies in John Gribbin.¹ Takšen monizem je značilen tudi za marksizem, ki hoče poenotiti tudi narod, kar je v nasprotju z odprtim in svobodnim razvojem človeka in naroda, kot poudarjajo isti avtorji.²

Kocbek je leta 1941 v upanju, da bo taka odprta duhovna prenova za kristjane in ves narod na Slovenskem potekala v okviru komunistične revolucije, zapisal: »Posebno za kristjane je važno, da vidimo v narodu življenjski pogoj, pogoj za obstanek slehernega človeka in za razvoj človeške osebnosti, kajti kristjani po svojem lažiduhovnem izživljanju radi prezremo tvarne pogoje duhovnega bivanja in ustvarjanja. Ravno slovenskim kristjanom se po dolgem mirnem duhovnem izživljanju zdi, da le v današnjem pretresu takorekoč na novo odkrivamo pomen zdrave in svobodne narave za osebno in duhovno življenje. Šele danes do konca doumemo Slomškovo misel, da so šele z obstojem slovenske narodnosti postavljeni temelji krščanstva med Slovenci. Narodno telo je posoda, v kateri so spravljene duhovne vrednote narodnega občestva in njegovih udov.«³ V tej svoji naivni zahtevi je žal prezrl, da združitev krščanske ideje in marksistične (revolucionarne) podlage pomeni ukinitve krščanstva v prid materialističnega poenotenja, ki je postalo po letu 1945 tudi slovenska resničnost.

Če seveda odmislimo to revolucionarno komunistično poenotenje, v katerem naj bi kristjani uresničevali svoj duhovni polet, je narodova duhovnost vpeta v zunanje okvire, ki pa se lahko v polnosti sproščajo le v demokratičnih procesih narodove državnosti. Nobena revolucija ne more biti torej nadomestilo narodovega organskega razvoja, ki ga seveda spremljajo tudi ustrezni zunanji okviri. Kocbekova vizija prav tako potrjuje usodno zvezanost kristjanov z usodo slovenskega naroda, ki je tudi revolucionarno poenotenje ni moglo popolnoma ukiniti.

Ko govorimo o slovenski narodnostni istovetnosti, mislimo na tiste značilnosti v razvoju slovenskega naroda, ki so od začetkov do današnjih dni bistveno prispevale k temu, da smo in kar smo Slovenci kot narod s svojim jezikom in svojo kulturo. Vse to je plod zgodovinskih okoliščin, ki so botrovale oblikovanju narodne istovetnosti. Oblikovali so jo zunanji dejavniki - čeprav nekoliko bolj počasi kot ostale narode - seveda pa tudi notranje zakonitosti narodovega razvoja.

Odločilnega pomena za ta razvoj je novoveško pojmovanje subjektivitete, ki pomeni prelomnico z ustaljenim pojmovanjem človeka in naroda, kot je bilo v navadi do takrat, čeprav so korenine te prelomnice v srednjeveškem krščanskem pojmovanju človeka kot osebe. Novoveška subjektivnost izpostavlja samosvojskost človeka in naroda in njuno samostojnost v odnosu do drugačnosti drugih in v emancipiranosti od Boga. Slovenci smo zaradi svoje dolgotrajne vpetosti v tuje idejne in politične okvire v primer-

¹ Dürr idr., *Gott, der Mensch und die Wissenschaft*, Augsburg 1997, 137.

² Dürr idr., 75.

³ Prim. E. Kocbek, *Osvobodilni spisi*, Ljubljana 1991, 38.

javi s sosednjimi narodi razmeroma pozno oblikovali to narodno subjektivnost. Poleg političnih okvirov avstroogrske države ima v tem procesu odločilno vlogo katoliška, deloma tudi evangeličanska Cerkev, čeprav je treba pri vplivu zadnje premisliti o predsodkih, ki nam jih je zapustila predvsem polpretekla zgodovina. Vpliv Cerkve na oblikovanje slovenskega naroda je zaradi tujih gospodarjev toliko večji, saj se vsaj do konca 20. stoletja ni zgodilo kaj bistvenega za slovenski narod, kar ne bi bilo odvisno od delovanja Cerkve. Upoštevanje teh okoliščin nam približa vlogo katoliške Cerkve pri oblikovanju slovenske nacionalne istovetnosti. Tudi odnos politikov (predvsem komunističnih in njihove kontinuitete) do katoliške Cerkve nekoč in danes potrjuje pomembnost vpliva katoliške Cerkve pri razvoju slovenskega naroda, saj je Cerkev deležna izjemne kritične pozornosti. Ne samo, da se narod (še) ni uspel emancipirati od katoliške Cerkve, pač pa je tudi katoliška Cerkev pri Slovencih pognala globoke korenine. Njena vesoljna vloga odmeva tudi pri nas.

Ko govorimo o prispevku Cerkve, seveda težko natančno opredelimo okvire in meje tega delovanja. V prispevku se bomo omejili na delovanje institucionalne Cerkve, torej na delovanje (papeža) škofov in duhovnikov, ki je bilo pomembno za razvoj slovenskega naroda, čeprav to seveda ne pomeni, da to delovanje ni zajemalo vseh, torej tudi cerkvenih laikov. Za obdobje do druge polovice 20. stoletja lahko na splošno rečemo, da je to delovanje potekalo predvsem prek cerkvenih dostojanstvenikov, šele potem se v nacionalno delovanje vključujejo tudi ostali verniki.

Narod

Narod je po Slovarju slovenskega knjižnega jezika »skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, kulturno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest.«⁴ Narod, od naroditi, torej ni samo naraven, se pravi empirično dosegljiv pojav, ampak tudi nadnaraven, nadempiričen pojav, ki je zaradi svoje presežnosti težko opredeljiv. V tem smislu naletimo pri opredelitvi naroda na podobno težavo kot pri filozofski opredelitvi človeka: Ni mogoče napraviti zaključene podobe človeka in naroda.

Razprave o narodu v naši zgodovini, npr. pri Prešernu, Kreku, Cankarju, poudarjajo kri, pleme (naraven izvor) in jezik (kulturo). Marsikdaj je vladala določena negotovost glede slovanskih plemen, kar potrjujejo razprave o ilirizmu in kasneje, ob združitvi južnih Slovanov v Jugoslavijo, predstave o narodu. Oblikovanje jezikovne in narodnostne identitete je namreč povezano s težavami političnega, kulturnega in socialnogospodarskega izvora, kot ugotavlja Stane Južnič.⁵ Tudi religioznost ima pri jeziku svoj pomen, čeprav jo omenjeni avtor prezre. Bogoslužje je namreč tudi krepilo jezikovno pripadnost. Za Slovence je pomembno oznanjevanje svetih bratov, delovanje duhovnikov na obrobjih slovenskega ozemlja, med zdomci in izseljenci ter splošno dušnopastirsko delovanje, ki je vključevalo kulturno, socialno, gospodarsko in politično delovanje Cerkve. Ker so bili slovenski duhovniki pretežno iz preprostega ljudstva, tudi zanje velja, kar je zapisal Francé Kralj za umetnike: »Slovenski narodovi blagovestniki so se sestajali napol skrivoma in opravljali svoja kulturna dejanja in poslanstva, od Ivana do Riharda in še mnogo prej ter dosti pozneje, v tesni povezavi s preprostim človekom iz naroda, in s tem ohranjali nepokvarjeni svetli vzor slovenstva.« Pri tem vsakdo skuša najti, kot pravi dalje, »čisto kmečko dušo.«⁶

⁴ SSKJ, Zv. II, 982.

⁵ Prim. S. Južnič, *Lingvistična antropologija*, Ljubljana 1983, 173-229.

⁶ F. Kralj, *Spomini slovenskega umetnika*, Ljubljana 1996, 95/96.

Duhovniki, ki so prav tako izhajali iz preprostega kmečkega okvira, so toliko bolj čutili z narodom, za razliko od tujih plemiških gospodarjev in porajajočih se meščanov, ki so bili večinoma nemškega ali italijanskega pokolenja. Posebno važno narodnostno vlogo so imeli duhovniki v obmejnih pokrajinah, ki so še bolj čutili stisko svojega ljudstva, posebno ob porajanju nacionalističnega tujega meščanstva, usmerjenega proti slovenstvu.

Pojem narodnosti kot pripadnosti skupini ljudi z notranjo povezanostjo ne zaznamuje torej le jezik, ampak družbena oziroma duhovna povezanost in čutenje. Ker pa so zavest in razumevanje skupnosti ter razumevanje odgovornosti za to skupnost v zahodnoevropskem izročilu predvsem dediščina krščanstva, je tudi to znamenje, da je imelo in ima še danes krščanstvo pomembno vlogo pri oblikovanju nacionalne identitete. Spodbujalo je in spodbuja zavest pripadnosti, v izogib nacionalizmu pa to pripadnost univerzalizira, kot sta poudarjala na Slovenskem nasproti liberalizmu že Anton Mahnič in Janez Ev. Krek.

Danes je tudi splošno priznано, da je novoveški pojem subjektivitete posameznika in naroda plod dolgotrajnega razvoja, ki ga je omogočilo in pripravilo ravno srednjeveško krščanstvo.⁷ To izročilo se stopnjuje s (z novim) pojmom nacija, ki predstavlja družbeno spoznano in priznано subjektiviteto oziroma samozavedanje naroda. Narod kot naravna in kulturna danost dobi z nacijo svojo ontološko uresničenje. Njena potrditev je tudi politična utemeljitev, tj. državnost.⁸

Rast narodne zavesti v novem veku

Večina evropskih narodov je narodne probleme reševala že v prejšnjih stoletjih, vzhodnoevropski so korakali za njimi, prav tako tudi Avstrija, ječa narodov. Nove misli je ta dosledno zavračala, kajti cesar ni potreboval učenjakov, ampak »pridne državljane«, kot je zatrdil Franc I. na kongresu treh cesarjev leta 1821 ljubljanskim šolnikom in zahteval, da mora, »kdor meni služi, poučevati tako, kakor jaz ukazujem.«⁹ Avstrijsko-nemški in madžarski nacionalisti, ki jih je spodbudila ustanovitev nemške pruske države (l. 1866) in avstrijsko-madžarske dualistične unije (l. 1867), pa so narodnostna vprašanja reševali mimo in proti interesom drugih narodov.

Slovenci so še bolj kot drugi avstrijski narodi upali, da jim bo narodnostno vprašanje pomagala reševati katoliška Cerkev, ker so bili bolj kot drugi narodi v reševanju svojih vprašanj vezani na Cerkev. Narodnostni problemi so bili poleg njihovega oznanjevanja delo duhovnikov: Alojzij Wolf, Matevž Ravnikar, Anton Martin Slomšek, Luka Jeran, Karel Klun, Anton Mahnič, Anton Gregorčič, Franc Ivanocy, Janez Ev. Krek, Anton B. Jeglič, Ivan Trinko-Zamejski in še mnogi drugi so odločilno sooblikovali slovenski narodni razvoj. Vsi so se zavedali, da morajo kot slovenski katoličani skrbeti tudi za narodov blagor, ker so se čutili povezane z narodom in ker so narodu oznanjali evangeljsko blagovest. Mahnič je tudi jasno opredelil odnos vere in narodnosti: katolištvo je vesoljnost, zato je nad narodno pripadnostjo, na drugi strani pa katoličan ne sme biti suženj narodne

⁷ K. Gabriel, *Christentum zwischen Tradition und Moderne*, Freiburg v Br. (Herder) 1992, 69. Gabriel navaja novejšje študije, ki potrjujejo to danes vsaj pri nas slabo sprejeto tezo. Avtorji so M. Weber, W. Schluchter (1988), R. Münch (1986), F. X. Kaufmann, *Kirche begreifen. Analysen und Thesen zur gesellschaftlichen Verfassung des Christentums*, Freiburg in Br. 1979 in E. W. Böckenförde, *Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation*, in: *Festschrift für Ernst Forsthoff*, Stuttgart 1967.

⁸ T. Hribar, *Nova revija* 57, 12.

⁹ Prim. J. Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, Celje (MD) 1928, 292.

zaprnosti, kajti katolištvo je odprtost za vse.¹⁰ Krek je prav tako v katolištvu videl rešitev narodnostnega vprašanja v monarhiji: Avstrija je kot katoliška država dolžna skrbeti za enakost vseh narodov. Zato je menil, da je katolištvo za nas Slovence edina rešitev. Ker pa je Avstrija po njegovem premalo katoliška in preveč liberalistična, bo narodnostna vprašanja v njej težko zadovoljivo rešiti.¹¹ Seveda pa tudi slovenski narodnonapredni krogi zaradi teh težkih političnih okoliščin niso uspeli Slovencem izboriti pravic, ki so jih v monarhiji brezobzirno uveljavljali Nemci in deloma Madžari.

Jugoslavija ni nudila ugodnega podnebja za reševanje narodnih problemov. Nove teoretične osnove so med krščanskimi skupinami uveljavljali krščanski socialisti, zlasti Kočbek, žal pa so s podreditvijo odrešenjske vizije naroda Oblasti (Partiji) zapečatili narodovo usodo v zakonitosti razrednega boja (Hribar). Razredni boj (revolucija) je ukinil narod in ga postavil v funkcijo mednarodne razredne teorije. Njen končni cilj je ukinitev naroda z vsemi drugimi družbenimi pojavnimi oblikami vred. Marksisti so po začetnem predrevolucijskem zameglenem razglabljanju o tem vprašanju praktično hitro pokazali svojo taktiko podreditve vsega logiki Partije.

Pri nas in v drugih realsocialističnih deželah je po razpadu Partije nacionalno vprašanje postalo poleg gospodarstva spet glavni družbeni problem.

Pogledi Cerkve na narod

Krščanski pogled na narod temelji v veri, da je Bog absoluten gospod usode posameznikov in narodov. Že Stara zaveza poudarja, da Bog vodi vse človeško delovanje in tudi usoda naroda oziroma narodov je v njegovih rokah, zato je on gospodar politike in zgodovine. Preroki zato napovedujejo zlom vsakega zgolj človeškega prizadevanja, ki prezira Boga in ne upošteva moči njegovega delovanja v narodu. Tako govorijo npr. Mihejeva, Ozejeva in Izaijeva knjiga o pokori, ki jo morajo opraviti Izraelci za krivdo svojega in tujih narodov. Glavna krivda je predvsem v tem, da se voditelji ljudstva niso držali Božjih postav.¹²

Tudi Nova zaveza izpostavlja pomen globljih razsežnosti zemeljskih kraljestev. Vedeti je treba, da so zemeljski vladarji le po Božji volji oziroma dopustitvi to, kar so. Tako pravi Jezus Pilatu: »Nobene oblasti bi ne imel nad menoj, če bi ti ne bilo dano od zgoraj.«¹³ Narodi se ne morejo sklicevati le na svoje zemeljske okvire in meje. Jezus je prišel, da bi premagal meje med narodi in presegel razlike, ki ločujejo Jude in Samarijane in druge narode. Binkoštni praznik je znova združil različne narode v medsebojnem razumevanju kljub različnim jezikom.¹⁴ Apostol Pavel pa trdi, da zdaj ni več ne Juda ne Grka.¹⁵

Srednjeveško krščanstvo narodnostnih razlik ni precenjevalo, ker je vse narode združevalo v Božjo državo. Iz tega razloga je zagovarjalo tudi prvenstvo papeža nad svetnimi vladarji.¹⁶ Novi vek je zahteval od družbe nove rešitve mednacionalnih odnosov, odprl problem nacionalizma, Cerkvi pa vedno bolj odvzemal pristojnost in možnosti

¹⁰ Prim. Gal. 4,28.

¹¹ Prim. Iz nagovora ob shodu mladeničev na Brezjah 4. in 5. julija 1905, v: J. Juhant, *Krekovo berilo*, Celje 1989, 153.

¹² Prim. Iz 54. in 55. poglavje.

¹³ Jn 19,11.

¹⁴ Apd 2,8sl.

¹⁵ Gal 3,28.

¹⁶ Prim. D. Bigongiari, *Politički nazori Tome Akvinskog*, v: Toma Akvinski, *Država*, Zagreb 1990, 33.

za vplivanje na razvoj nacionalnega vprašanja. Za razliko od drugih narodov so ti problemi na Slovenskem nastopili šele konec 19. stoletja.

Samopostavitev subjekta (posameznika in naroda) - v neodvisnosti od Boga - je dosegla vrhunec v različnih oblikah liberalizma. Ta je na novo postavil problem povezave posameznika do naroda in naroda v odnosu do drugih narodov. Če narod ali določena skupina postane brezprizivna absolutna oblast, potem ni nikomur dolžna odgovora in tako nastanejo problemi odnosa do drugih takih enot. Začne se tekma za prevlado, kjer manjši oziroma slabši nujno podleže. Liberalizem je zaostрил in stopnjeval napetost med narodom in Cerkvijo. Komunizem je v celoti prevzel to liberalistično dediščino.

V tem procesu je novi vek oblikoval zavest o naravni, kulturni in tako transcendentni ideji naroda oziroma nacije, pri čemer naj bi bil pojem narod naravna podlaga za transcendentno (ontološko), torej nadnaravno podlago, ki jo izraža pojem 'nacije'. Ta nadnaravna podlaga pa je tudi med-narodna, je občečloveška, kot je zapisal Marjan Rožanc.¹⁷ Tvorci novoveškega partikularizma so prihajali do prepričanja, da je treba poiskati nadempirično podlago, ki je v presežnosti naroda in posameznika. Ivan Urbančič meni, da so nacionalizmi danes preseženi, vendar še vedno ni doseženo soglasje, kdaj narodnost prehaja v nacionalizem. Sam zato zagovarja narodnost kot »etičnorodovno faktičnost človeškega bitja«, ki ohranja »človeškost človeka«.¹⁸ V tem smislu je nacionalizem nekaj preteklega.

Čeprav Urbančič ne nadaljuje v tem smislu, se ponuja rešitev tega problema v posinovljenju krščanstva in naroda. Krščanstvo osvetljuje subjektivno (samozavedno) vsebino naroda z lučjo vere. To vsebino hoče »osvoboditi in privedi pod gospostvo Boga odrešenika«.¹⁹ Kajti vsi ljudje so državljani kraljestva, »ki ni zemeljsko, marveč nebeško«.²⁰ Nobena zemeljska osvoboditev in podreditev naroda ne zagotavlja namreč njegovega pravega razvoja v sobivanju in soglasju z drugimi narodi. Okrožnice zadnjih papežev dajejo tudi praktična navodila, kako naj bodo medsebojni odnosi narodov pravično urejeni in poudarijo pri tem skrb za zatirane, za male narode in narodne manjšine.

Krščanstvo je bilo torej vseskozi vest in vabilo k sodelovanju in zavzemanju za razvoj naroda, predvsem njegove kulturne in duhovne podlage. Z novoveško osveščenostjo narodov in izgubo verske substance se je moč Božjega v življenju narodov okrnila in transcendentno v narodu so začeli nadomeščati nacionalizem, imperializem pa tudi (katoliški) funkcionalizem in formalizem (ta je značilen tudi za slovenske razmere).

Ker je bil naš narod stalno vezan na okrilje Cerkve, je razumljivo, da je med materjo Cerkvijo in sinom (slovenskim) Narodom, ki je ob koncu prejšnjega stoletja začel odraščati, prihajalo do napetosti. Ali prehaja danes ta napetost v sinovsko zrelost in s tem v novo fazo duhovnega preroda slovenskega naroda na temelju zahodnoevropskih pridobitev, ki jih je postavilo krščanstvo? In tega sodelovanja zagotovo ne bo le ob gospodarskem tržnem gospodarjenju in tekmovanju, ampak predvsem v prenovi srca in kulture. Človek in narodi potrebujejo danes trdne duhovne temelje, nadempirično, transcendentno osnovo, na kateri bo utemeljena njihova etična in etnična vsebina, ki bo odprta za sodelovanje z drugimi.

¹⁷ Prim. M. Rožanc, *Nekaj iracionalnih razsežnosti*, v: Nova revija št. 57, 202 sl.

¹⁸ Prim. I. Urbančič, *Jugoslovanska »nacionalistična kriza« in Slovenci v perspektivi konca nacije*, v: Nova revija, št. 57, 31 sl.

¹⁹ Drugi vatikanski cerkveni zbor, *Odlok o mistijskih dejavnostih* št. 11, v: *Koncilski odloki*, Ljubljana 1980, 463.

²⁰ Drugi vatikanski cerkveni zbor, *Lumen gentium* (dogmatska konstitucija o Cerkvi), št. 13, v: *Koncilski odloki*, Ljubljana 1980, 143.

Krščanske zahteve utemeljitve naroda

Novoveško prepričanje, ki izvira iz krščanstva, utemeljuje narod na samostojnem, svobodnem in osveščenem človeku, skratka, na vsestransko razviti človeški osebi, ki je prek jezika organsko povezana v narodno skupnost. Šele svobodne osebe tvorijo tudi pokončen, svoboden in osveščen narod. Drugi vatikanski cerkveni zbor ponuja svetu Kristusa kot uresničeno polnost osebe, ki bo osvetlila skrivnost človeštva in tako narodov in posameznikov.²¹

Človek zaradi svoje umrljivosti sebe ne more postaviti absolutno. To je temelj krščanskega pojmovanja človeka in naroda, ki je pomembno dopolnilo novoveških nacionalnih evforij. Vsak posameznik in narod, ki ne priznava svojih meja, zaide v skušnjavo, da sebe postavi kot samosvoj, absolutni temelj, skratka samega sebe postavi na mesto Boga. Človek pa mora žal priznati svojo nepopolnost in s tem omejenost vsakega nacionalnega ali državnega projekta. Neupoštevanje človekove in narodove omejenosti tvori pošastnost oblasti, ki izvira iz popolne podvrženosti taki poabsolutni ideji nacije ali države.

Cerkev je med Slovenci dajala pomembno podlago za razvoj našega jezika in kulture. To je tudi danes pomembna razsežnost narodovega življenja in njegove dinamičnosti. Gojiti bogastvo jezika in kulture in se zavzemati za njegovo emancipacijo med drugimi narodi je bil tudi del cerkvenega oznanjevanja. Danes gre še za pomembnejši element, za ureditev in uveljavitev narodnega programa v novih razmerah, kjer bo morala tudi Cerkev dati svoj prispevek. Ta se nanaša na vprašanja, kaj smo Slovenci danes, kaj hočemo, kako naj združimo svoje sile, raztresene po vsem svetu, in podobno. Slovenska državnost vključuje samostojno reševanje svojih zadev in sodelovanje z drugimi narodi.

Krščanski pogled na narod temelji torej na veri, da je Bog absolutni gospod usode posameznikov in narodov. Že Stara zaveza se zaveda, da Bog vodi vse človeško delovanje, tudi narodno usodo ter vso njegovo politiko in zgodovino. Preroki zato napovedujejo zlom vsakega človeškega prizadevanja, ki ne temelji na Božji moči.

Novi vek je izoblikoval zavest o naravni, kulturni in tako transcendentalni ideji naroda oziroma nacije, pri čemer naj bi bil pojem narod naravna podlaga za transcendentalno (ontološko), torej nadnaravno podlago, ki jo izraža pojem nacije. Krščanstvo osvetljuje to subjektivno (samozavedno) vsebino naroda z lučjo vere. To vsebino je treba »osvoboditi in privedi pod gospostvo Boga odrešenika«. Kajti vsi ljudje so državljani kraljestva, »ki ni zemeljsko, marveč nebeško,« kot je zapisal Drugi vatikanski cerkveni zbor.²² Cerkev je v tem duhu tudi med Slovenci gojila zdrav narodnostni čut in omogočala tudi primerno kritičnost do svojega naroda in skrbela za odprtost Slovencev do ostalih narodov.

Cerkev je to vlogo vršila nekoč in danes. Z novoveško osveščenostjo narodov in izgubo verske substance se je moč Božjega v življenju narodov okrnila in transcendentno v narodu so začeli nadomeščati nacionalizem, pa tudi katoliški funkcionalizem in formalizem, ki si prizadevata za zagotovitev krščanskih institucionalnih oziroma formalnih okvirov, ki naj bi zagotavljali življenjskost naroda na krščanski podlagi. Pogled v slovensko nacionalno zgodovino priča o taki življenjski moči krščanstva do dandanašnjih dni in pričujoča razprava naj omogoči natančnejši vpogled v te razmere.

²¹ Prim. *Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu* št. 9, 10, v: *Cerkveni dokumenti* 576/ 577.

²² Drugi vatikanski cerkveni zbor, *Odlok o misijonski dejavnosti Cerkve*, št. 11 in *Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu* št. 13.

Razpravo bomo glede na kakovostne tematske premike pri razumevanju narodne istovetnosti razdelili v tri sklope: Prvi, »Prispevek Cerkve jezikovni istovetnosti«, vsebuje delovanje Cerkve za uveljavitev in ohranitev narodnega jezika. To delovanje traja še danes in je zelo pomembno in potrebno v zamejstvu, zdomstvu in izseljenstvu.

Drugi, »Nacionalna istovetnost«, predstavlja delovanje Cerkve za oblikovanje slovenske narodnostne podobe. Prelomnica je leto 1848, pomlad narodov, ko se tudi Slovenci oglasijo s programom zedinjene Slovenije.

Tretji sklop označuje »Delovanje Cerkve za politično uveljavitev slovenskega naroda«.

Po navadi te označbe delijo tudi tri pojme: ljudstvo, narod in nacija, medtem ko nas v tem okviru ne zanima posebej plemenska skupnost. Zanj predpostavljamo, da je, kot potrjujejo tudi raziskave o Brižinskih spomenikih, sprejela krščansko vero in se oblikovala v krščanski narod z vsemi ustreznimi oblikami krščanskega življenja in delovanja in seveda s tem povezanega obredja.²³ Že pokristjanjevanje zaznamuje zgodovinsko pot Slovencev in oblikuje njihov evropski profil. Tudi naše prednike in njihove potomce odslej določa krščanstvo ter zaznamuje delovanje Cerkve. Slovenci so kot ostala Evropa deležni pokristjanjevanja najprej prek irsko-škotskih menihov, ko se prek njih z Zahoda proti Srednji Evropi širi ne le krščanska vera, ampak nova civilizacija in kultura,²⁴ ki najbolje povzema benediktinsko geslo »Moli in delaj!« Kasneje je ta vpliv potekal prek Salzburga in Ogleja ter prek solunskih bratov Cirila in Metoda z Vzhoda.²⁵ Kot je zapisal Stanislav Škrabec (1844-1918), je bil »Vzhodni meji našega narodiča /.../ sveti Metod gotovo in neposredno učitelj in blagovestnik.«²⁶

Prispevek Cerkve jezikovni istovetnosti Slovencev

Podlago za krščanstvo ne le med Slovenci, ampak širšemu prostoru Evrope sploh, so dali že rimski predniki, ko je 5. septembra leta 394 nad Vrhpoljem pri Vipavi cesar Teodozij premagal svojega poganskega tekmeca Evgenija, s tem pospešil razširitev krščanske vere in pripomogel k njeni dokončni uveljavitvi v rimskem cesarstvu. Ob preseljevanju so tudi naši predniki vstopili v ta kulturni krog. Pokristjanjevanje jim je odprlo pot v humanistično sintezo judovsko-krščanskega verskega izročila, grškega pojmovnega sistema in rimskega pravnega reda.

Enega najpomembnejših narodnostno-identitetnih prispevkov je Slovincem od začetka pokristjanjevanja nudilo krščanstvo prav zaradi oznanjevanja in z njim povezanih zapisi v narodnem jeziku. Tako pravi B. Grafenauer: »Apostolska vera in očenaš sta dobila slovensko obliko že konec 8. stoletja, čeprav sta se nam ohranila zapisana šele v *rateškem* ali *celovškem rokopisu* iz 1362-1390 in skoraj v isti obliki v *starogorskem rokopisu* s konca 15. stoletja. Iz istega časa izvira tudi krstna molitev (v brižinskih spomenikih je ohranjen vsaj del tega obrazca).«²⁷

Ne glede na različne verske oziroma dušnopastirske poudarke oznanjevanja, ne glede na zgodovinske spremembe in vplive na Cerkev je od začetkov krščanstva, prek

²³ Prim. A. Mlinar, *Brižinski spomeniki v kontekstu srednjeevropskega krščanstva v zgodnjem srednjem veku s posebnim poudarkom na zgodovinskem razvoju zakramenta sprave*, v: *Mednarodni simpozij o Brižinskih spomenikih*, Ljubljana 1994, 11/11.

²⁴ Prim. V. H. Elbern, *Irische Kunst*, v: *Lexikon für Theologie und Kirche* V, 751.

²⁵ Prim. F. Grivec, *Sv. Ciril in Metod*, Celje 1963, 25 sl., posebno 214 sl.

²⁶ S. Škrabec, *Tisočletnica smerti svetega Metoda, velikega škofa slovenskega*. Navaja M. H. Holz, *Škrabec in pokrajinski knjižni jeziki*, v: *Škrabčeva misel I, Zbornik s simpozija '94*, 121.

²⁷ *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1979, 142.

protestantizma, katoliške preнове, pritiskov liberalizma in komunizma Cerkev do danes skrbela za narodni jezik zato, da bi lahko ljudem čim bolj neposredno približala Božji nauk. Zaradi oznanjevanja so verski predstavniki vztrajno gojili in zapisovali jezik domačinov. Zaradi vere in Cerkve pa so bili oznanjevalci kritični do posvetne oblasti in zagovarjali suverenost cerkvene oblasti nad posvetno. Teološki temelj je temu dala Avguštinova (354-430) Božja država (okoli 425), praktično pa izpeljala srednjeveška razmejitev pristojnosti svetne in cerkvene oblasti. Za Slovence je bila ta suverenost Cerkve nad svetno oblastjo še bolj pomembna, kajti to je redno pomenilo tudi suvereno možnost Cerkve oziroma duhovnikov in škofov, da se zavzemajo za domači jezik, kar so delali vseskozi z večjo ali manjšo spretnostjo.

Verske knjige so se pisale sicer najprej latinsko, nato nemško in italijansko, molilo in pridigalo pa se je vedno slovensko. Pomembno identitetno vlogo so v tem oziru imele pesmi, pobožnosti, pasijonske igre, skratka besedila, ki jih je molilo, pelo preprosto slovensko ljudstvo. Njihovo širjenje so spodbujali najprej misijonarji, potem pa duhovniki, ki so delovali med ljudstvom, in ti so bili pretežno domačega rodu.

Že v tem začetnem obdobju se razvija še drug pomemben slovenski narodnostno-identitetni zapis - s cerkvami posejana pokrajina. Cerkve je narekovala najprej religiozna potreba, pomembno vlogo pri njihovih postavitvah so imeli tudi Turki, ki so od 15. stoletja dalje pritiskali na naše kraje. Cerkvice so postale pribežališče pred turško nevarnostjo, obenem pa se je v narodu krepila vloga vere in Cerkve kot zaščitnice človeka v stiski. Slovenski človek pa ni bil v stiski samo pred Turki, ampak je bil takorekoč stalno ogrožen. Njegovo usodo so določali večinoma tuji gospodarji, ki niso čutili z narodom. Edini 'vzeti iz ljudstva' so bili duhovniki, ki so tako razumeli svoje ljudi in se zavzemali za pravice slovenskega človeka.

Zaradi tega je protestantizem, kot trdi tudi Janko Kos, za slovenski narod in njegovo istovetnost dvosmiseln pojav. Kakor je po eni strani dal krščanski veri nov duhovni polet in omogočil novo narodno versko doživljanje ter postavil trdne temelje za slovensko slovstvo, je žal na drugi strani slabo posegel v slovensko dušo, saj je ostal v germanskih (in madžarskih) okvirih in tako ostal za Slovence kot duhovno gibanje, ki je poseglo v slovensko dušo bolj tujek, in ne kot gibanje, ki bi poseglo v značaj slovenskega človeka.²⁸

Slovenski protestantje so po analogiji drugih dežel izpostavili pomen posameznika (in naroda), čemur je pripravil pot že srednjeveški nominalizem. Na Lutrove življenjske odločitve je odločilno vplival Gabriel Biel, zadnji sholastik, kot ga imenujejo, bolj pomemben kot vnet privrženec nominalistov, mislecev, ki so zagovarjali prednost posameznega pred splošnim. Bival je v Urachu v redovni bratski skupnosti, ki je bila odprta za nove ideje in tu je kasneje našel zatočišče tudi Primož Trubar. Izpostavitev posameznega je na verskem področju omogočila večjo pozornost človeku verniku in njegovim potrebam, verski skupnosti z vsemi posebnostmi in težavami pa tudi narodnostnimi oziroma jezikovnimi svojstvi. Večjo težo je protestantizem dal človekovi osebni vernosti in njegovemu lastnemu umevanju vere, zato ga je spodbujal, naj sam bere Sveto pismo in naj pusti, da bo nanj delovala Božja milost.²⁹

Protestantje so iz teh razlogov takoj pričeli izdajati knjige v domačem jeziku, da so se lahko verniki sami poglobljali v verski nauk. Tako so postali oblikovalci prvih slovenskih knjig. Za vsak narod je prevod Svetega pisma še danes pomemben kulturni do-

²⁸ Prim. J. Kos, *Duhovna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1996, 60.

²⁹ Prim. R. Prenter, *Protestantismus*, in: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Zv. VIII, 817.

godek in priznanje nacionalne kulturne avtonomnosti. Kosovo trditev o ambivalentnosti protestantizma pri nas je zato treba dopolniti v tem smislu, da je protestantizem kot gibanje vendarle ne samo na Slovenskem, ampak tudi drugod spodbudil ustrezne reakcije pri katoličanih, kar ponavadi označujemo kot katoliško prenovo. Z individualnim oziroma bolj antropološkim pristopom človeku in narodu je protestantizem spodbudil tudi katoliško Cerkev k sistemskemu reševanju tega vprašanja. Na Slovenskem so sicer duhovniki stalno gojili ljubezen do svojega naroda in delovali zanj ter krepili njegovo jezikovno suverenost, Cerkev kot celota pa je s Tridentinskimi reformami spodbujala njihovo zavzetost za posameznega človeka in narod kot celoto.

Protestantizem je tako dal tudi katoliški Cerkvi novega duhovnega poleta in je pomenil izziv njenemu dosedanemu delovanju. Seveda je bilo to mogoče pri protestantih in katoličanih zato, ker smo Slovenci v tem času že dobili določen intelektualni potencial, ki je bil sposoben sprejeti novoveške ideje in jih uveljaviti med narodom. Prvi ljubljanski slovenski škof Tomaž Hren, ki je opravljal to nalogo, je bil, kot pravi zopet Janko Kos,³⁰ že del prve slovenske cerkvene elite, prav tako protestantski duhovniki. Da so bili oboji ujeti tudi v okvire in kalupe, ki so ovirali ta duhovni polet, je razumljivo. Trubar je strogo zahteval pokorščino podložnikov do oblasti. Katoliški hierarhični način pa je sistematsko uveljavljal pokorniški odnos. Posebej po Tridentinskem cerkvenem zboru (1545-1563) se je nasproti novoveški samostojnosti subjekta v katoliški Cerkvi krepila težnja po zunanji ureditvi in obvladovanju položaja.

Obdobje reformacije in protireformacije je kljub vsem nasprotjem pomenilo utrditev vloge Cerkve med slovenskim narodom. Protestantje so s prevodom Svetega pisma in z drugimi knjigami položili temelje knjižne slovenščine. Tisk je pospeševal pisano besedo in širil duhovno obzorje Slovencev. Protireformacija, ki je sicer uničila nekatere reformacijske (ideološke proticerkvene) spise in prekinila vsaj del šolskih reform, ki so jih komaj mogli uveljaviti protestantje, je utirila subjektivnega duha reformacije v univerzalnost Cerkve, ni pa kljub temu mogla zaobiti duha novega veka, ki je preveval narode. Slovence je to gibanje in z njim povezano izvijanje iz spon fevdalne podrejenosti napotilo na dolgo pot v korak z novoveškimi narodi.

Okoli leta 1500 je podoba zapadnega sveta še vseskozi oblikovalo katolištvo v smislu papeštva, duhovništva. Toda ta podoba je kazala že grozeče napetosti in razpoke,³¹ je zapisal zgodovinar Joseph Lortz. Te razpoke je povzročal duh novega veka, ki je rušil srednjeveško podobo družbe in Cerkve. Ker so tako protestantski kot katoliški slovenski duhovniki in polagoma tudi višji kleriki kljub fevdalni ujetosti obeh Cerkva izhajali iz ljudstva, so na nov(ovešk)em nivoju nadaljevali delo za oznanjevanje v skrbi, da bi božjo besedo približali ljudstvu. Tudi katoliška prenova je vsebovala zato nove pedagoške prijeme v veroučni šoli, utrjevala in na novo osmislila pobožnosti in prek duhovnikov približevala Sveto pismo tudi ljudstvu.

Posebno novi red jezuitov si je zadal nalogo izpeljati tridentinske reforme in oblikovati nov verski čut, za nas Slovence pa je še posebej pomemben zaradi svojega izobraževalnega, verskega in ostalega programa. Tako je med Slovenci od konca 16. do druge polovice 17. stoletja potekalo pomembno oblikovanje novega duha, ki ga zlahka primerjamo z reformami protestantov. S pridigarstvo dejavnostjo, pisanjem, z uvajanjem gledaliških iger in organizacijo šolskega sistema od osnovne do visoke šole ter uveljavljanjem znanstvene dejavnosti so jezuiti nadaljevali s preobrazbo slovenskega ljudstva v

³⁰ Prim. J. Kos, *Duhovna zgodovina Slovencev*, 54.

³¹ J. Lortz, E. Iserloh, *Kleine Reformationsgeschichte*, 22.

sodoben narod. Ljubljana je z jezuiti in uršulinkami postala pomembno šolsko središče, enakovredno Gradcu in še nekaterim drugim mestom takratne Avstrije. S svojim prodornim vplivom, ki je segal na vsa področja življenja, niso le osvojili širokih množic. Ljubljana je imela celo več dijakov v tem času kot sto let kasneje. Katekizem Petra Kanizija je samo v 18. stoletju doživel pet izdaj, njegovo delo pa so nadaljevali razsvetljenci (o. Marko Pohlin).³² Na vseh ostalih področjih razen v literaturi pa so jezuiti s svojimi šolami tudi slovenskemu človeku omogočili, da se je lahko enakovredno vključeval v evropske miselne in kulturne tokove.³³

Ker Slovenci nismo imeli v tem času svojih političnih voditeljev, je to delovanje Cerkve povezovalo Slovence različnih pokrajin in dialektov v skupno narodno telo in pripravljalo podlago za kasnejše politične odločitve in nastope.

Cerkvene reforme Marije Terezije in Jožefa II. so zadele tudi slovenske kraje. Ukinjeni so bili redovi, na novo preoblikovane in ustanovljene župnije, poslednje se je uredilo dušno pastirstvo, in cesar je določil, naj duhovniki sodelujejo tudi pri prenovi šolstva, pišejo (slovenske) učbenike, predvsem katekizem, vendar vse to zato, da bi z izobrazbo omogočili boljše pogoje za študij nemščine. Jožefinizem, to je težnja cesarja Jožefa II., da bi urejal Cerkev, se je povezoval z janzenizmom. Kornelij Jansenius (1585-1638), utemeljitelj strogega verskega življenja, narekuje natančno poslušnost postavi: človek skoraj nikoli ni sposoben prejemati zakramentov, z marljivostjo in strogimi verskimi vajami si jih »prisluži«. Temu so se upirali jezuiti in to je bil tudi eden izmed razlogov za njihovo ukinitve v Avstriji. Po njihovi ukinitvi se je v 18. stoletju pri nas, posebno na Kranjskem, okreplil vpliv janzenizma. Janzenistični krogi so prispevali svoj delež k ukinitvi jezuitskega reda in ravno v Avstriji se je krepila moč prosvetljskega državnega cerkvenstva.³⁴ Svetna oblast, ki je hotela tudi reformo Cerkve po svojem okusu, je pometla mnoge ljudske verske običaje in pobožnosti, ki so jih ohranjali med redovniki tudi jezuiti. Za Slovence kot narod z maloštevilnimi pravicami so bile razsvetljske reforme Marije Terezije in Jožefa II., ki so zahtevale racionalno, strogo urejeno (in seveda politično obvladljivo), razsvetljeno vero, ne le pot k razsvetljeni veri in poučeni kulturi, ampak tudi prelom in ovira narodne rasti.

Ni čudno, da so zato mnogi z Vodnikom v času Ilirskih provinc (1809-1813) pozdravili Francoze kot narodne buditelje, ki so med drugim pospešili narodno šolstvo. Čeprav naj bi bilo to predvsem laično, so zaradi kratkega časa in sistematičnih pomanjkljivosti reform ostali župniki pomemben element tudi tega šolstva. V šolstvu in njegovih reformah so po ponovni vzpostavitvi avstrijske oblasti imeli še dolgo pomembno vlogo duhovniki, predvsem župniki. Kljub naraščajočemu pritisku nemškega nacionalizma so duhovniki v teh okvirih nadaljevali delo za ohranjanje narodnega jezika in s tem slovenske identitete.

Posebno pomembno upravno-politično vlogo ima v tem prizadevanju Slomškova prestavitev sedeža lavantinske škofije iz Lavanta na Koroškem v Maribor in z njo povezana nova razmejitev lavantinske (sedanje mariborske) škofije leta 1859. Njena meja na severu mariborskega okrožja se je prelivala ob robu narodnostne meje in prek nje je Cerkev lažje utrjevala narodnostni prostor na severu. Tako se je začela formalno vzpostavljati tudi meja med severno in južno (slovensko) Štajersko.

Neprecenljivo, a razmeroma slabo raziskano in ovrednoteno, pa je delovanje Cerkve za gojitev in ohranitev slovenskega jezika in narodnostne identitete v zadnjih dveh

³² M. Smolik, *Slovenski katekizmi sv. Petra Kanizija*, v: *Redovništvo na Slovenskem. Jezuiti, 182 sl.*

³³ F. M. Dolinar, *Cerkveni in politični okvir delovanja jezuitov na Slovenskem v 17. in 18. stol.*, v: *Redovništvo na Slovenskem. Jezuiti*, Ljubljana 1992, 39.

³⁴ Prim. F. M. Dolinar, *Cerkveni in politični okvir delovanja jezuitov na Slovenskem v 17. in 18. stol.* 41.

stoletjih, ko se je ob rastočem nacionalnem pritisku Nemcev, Italijanov in Madžarov vedno bolj zoževal slovenski nacionalni prostor. To je zgodba Čedermacev in njihove borbe za ohranitev narodnostnih pravic, pravic do govornice in pisane besede, pravic narodnostnega preživetja in obstoja.

Poleg ostalih duhovnikov, ki so delovali »na terenu«, so igrali v oblikovanju narodnostne besede in jezika pomembno vlogo zlasti duhovniki, ki so od Trubarja in Dalmatina dalje širili pisano besedo. Poleg že omenjenih duhovniki člani Akademiae Operosorum Labancensium, med njimi generalni vikar Janez Anton Dolničar (deloval med 1689-1714), sodelavci škofa Janeza Karla Herbersteina (škof med 1769-1787) za prevod (Japljevega) Svetega pisma: zlasti Jurij Japelj (1744-1807), Janez Stroj, razsvetljenski filozof Martin Kuralt (1757-1845), Jakob Zupan, Franc Metelko, Matevž Ravnikar ter avguštinec o. Marko Pohlin (1735-1801). Za dolgoletno narodnostno izobrazbo je poskrbel ljubljanski škof Alojzij Wolf (1824-1859), ki je finančno in organizacijsko omogočil nov prevod Svetega pisma in nemško-slovenski (M. Cigale, 1860) ter slovensko-nemški (M. Pleteršnik, 1860) slovar. Izredno pomembno je bilo odprtje zavoda Alojzijevišče - dijaško semenišče (1846), v katerem se je do odprtja gimnazije v Šentvidu (1905) vzgajala večina slovenskih izobražencev. Posebno pomembna je, ne le v tem zavodu, ampak tudi v drugih ustanovah Cerkve, podpora revnim, posebno kmečkim in bajtarskim otrokom, zaradi česar je tudi preprost, a včasih celo bolj nadarjen Slovenec vstopil v svet znanosti, kulture in umetnosti. To delovanje sta po letu 1905 omogočila prva slovenska gimnazija in zavod sv. Stanislava v Šentvidu, ki sta krepila slovensko izobraževalno in s tem celovito kulturno identiteto.

Omenimo lahko še nekatere pomembne oblikovalce slovenskega jezika, kot so urednik Jezičnika Josip Marn (1832-1893) in jezikoslovec frančiškan Stanislav Škrabec (1844-1918) ter posebej oba sotvorca moderne slovenščine Anton Breznik (1881-1944) in Jakob Šolar (1896-1968). Posebej zadnji je zaradi svojega zvestega rodoljubnega krščanskega delovanja v prid naroda in Cerkve moral prestajati dolgoletne strahote dachauske in komunistične ječe.

Nacionalna istovetnost

Slovenci smo v primerjavi z ostalimi sosedi uspešno razvijali svoj jezikovni okvir, slabše oziroma počasneje pa narodnostno istovetnost, čeprav je revolucionarno leto 1848 pokazalo, kako slabo so bili tudi drugi narodi pripravljeni na uveljavljenje svoje nacionalne istovetnosti. Razmeroma dolgo so bili okviri plemstva, krone in Cerkve zavetje, v katerem se je Slovenec počutil zavarovanega in le polagoma in s težavo so slovenski razumniki predirali ta okvir. To velja še posebej za cerkvene razumnike. Znano je, da je škof Slomšek opozarjal svoje duhovnike, naj svoje vernike mirijo in opozarjajo pred nevarnimi vplivi, ki jih prinašajo v revolucionarnem letu 1848 predvsem izobraženci iz Prage in drugih revolucionarnih središč.³⁵ Slomšek, ki velja za vnetega narodnostnega delavca, utemeljitelja in pospeševalca narodne kulture, je bil kot ostali cerkveni predstavniki postavljen v ta okvir, ki je določal ob vsej ljubezni do naroda tudi razumevanje mesta in možnosti narodovega razvoja.

Nove vizije slovenstva, ne le za cerkvene, ampak tudi za takratna posvetna merila in okvire na Slovenskem, pa predstavljajo dejavnosti dveh nekoliko mlajših Slomškovich

³⁵ Prim. J. Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, Celje 1928, 894. Tudi F. M. Dolinar, *Slomšek in njegova doba*, v: *Slomškov simpozij v Rimu*, Rim 1983, 18.

sodobnikov in sodelavcev, Korošcev Matija Majarja-Ziljskega in Andreja Einspielerja, ki sta leta 1848 dejavno vključila v pomlad narodov tudi Slovence.

Celovski kaplan Matija Majar je med prvimi jasno opredelil slovenske zahteve po narodni združitvi, ki so jih 19. marca 1848 objavile ljubljanske Novice. Poleg enakopravnosti z drugimi narodi zahteva predvsem, »da bode nam slobodno, da moremo v Sloveniji kadar koli hočemo po malim v šole in v kanclije vpeljati naš slovenski jezik.« Še bolj pomembna je bila spomenica, ki jo je prav tako pripravil Majar in so jo objavile 11. aprila istega leta Gajeve Novine, in je zahtevala, da je treba Slovence sprejemati kot celoto in jim omogočiti tudi narodno zastopstvo v monarhiji. Te zahteve so potem opredelili na Dunaju živeči slovenski izobraženci, združeni v društvu Slovenija.

Ni slučajno, da so narodnostno najbolj dejavno posegli v tem obdobju duhovniki, ki so bili po besedah Ivana Prijatelja liberalni katoliški duhovi. To so bili poleg Matija Majarja-Ziljskega še Andrej Einspieler, Davorin Trstenjak, Božidar Raič in Janez Zlatoust Pogačar, ljubljanski škof (1875-1884).³⁶ Einspieler je posebno s svojimi razpravami v Sloveniji leta 1849 spodbujal Slovence, ki so ne le državljani, ampak tudi katoličani, k demokratičnemu in suverenemu nastopu v državi in Cerkvi.³⁷ Oboje bo koristilo krepitvi Slovencev, kajti »država in cirkva, politika in keršanstvo so med seboj v najožej zvezi.« Od oblastnikov pa zahteva, da dajo »Slovcem v slovenskih okrajih ravno tisto in ravno v tistej meri, kar Nemci in Lahi imajo v svojih okrajih imajo.«³⁸ S slovenskimi in nemškimi časopisi, ki jih je izdajal v Celovcu (Slovenski prijatelj, Stimmen aus Innerösterreich, Slovenec, Mir) je Einspieler pripomogel, da je postal Celovec v tem času slovensko kulturno središče, v katerem so delovali Levstik in drugi pomembni literarni delavci. Kljub temu se je zavzemal za sodelovanje med Nemci in Slovenci na Koroškem.

Na Primorskem je duhovnik Anton Gregorčič na osnovi krščansko-socialne smeri, ki sta jo podpirala brata Andrej in Josip Pavlica, iskal nove družbene temelje za preživetje Slovencev in za njihovo sožitje z Italijani. Podobno kot Krek je na podlagi krščanstva videl narodno osvoboditev v socialni osamosvojitvi in stabilizaciji slovenskega človeka.

Konec 19. stoletja še vedno mnogi izpostavljajo predvsem kot spopad med liberalci in klerikalci. Radi pa pozabljamo, da je obdobje od prvega katoliškega shoda 1892 do prve svetovne vojne obdobje razcveta vsestranske dejavnosti katoličanov med Slovenci na narodnostnem, kulturnem, socialnem in političnem področju. Za sence, ožine in razcep v tem obdobju nosijo večjo odgovornost liberalni krogi, ki so to počeli iz gole maščevalnosti, ker so med krogi katoliškega tabora delovali sposobni, inovativni in narodnostvarjalni ljudje kot škof Anton Bonaventura Jeglič, organizator in ljudski tribun Janez Evangelist Krek, pronicljivi duh Aleš Ušeničnik, gospodarski um Evgen Lampe, politični spretni advokat dr. Ivan Šušteršič, državnik dr. Anton Korošec in drugi. Pobude, ki so jih dajali ti katoliški delavci in jih je podprlo katoliško gibanje, so kmalu obrodile verske, kulturnoizboraževalne (Slovenska krščansko-socialna-delavska zveza, 1897) socialno-gospodarske (delavske in kmečke organizacije, zadruga, denarne zavode), gospodarsko-politična gibanja, ki jih je formalno pokrivala stranka SLS. Gospodarske reforme in dejavnosti so posebno na Kranjskem omogočile združevanje kapitala in krepitev narodne gospodarske moči. Krek je s svojo srčno močjo osvajal množice in jih z vedno številnejšimi laičnimi sodelavci iz kmečkih in delavskih vrst povezoval v narodno enoto oziroma v svoj dom, kot je dejal. Žal je te reforme pokopala prva svetovna vojna. Povezovalno delovanje

³⁶ Prim. I. Prijatelj, *Duševni profil naših prepородiteljev*, v: *Ljubljanski zvon* 61(1921), 728.

³⁷ Prim. *Slovenija* 1849, 297.

³⁸ Prim. *Slovenija*, 309 in 297.

Vseslovenske ljudske stranke je ob Majniški deklaraciji leta 1917 omogočilo, da je prišlo tudi ob podpori Cerkve in njenih voditeljev, predvsem škofa Jegliča, do skupne odločitve za samostojno državo Slovencev, Hrvatov in Srbov v monarhiji.

Kljub težavam nove države je Cerkev tudi v Jugoslaviji ohranila svojo povezanost z narodom in njeni predstavniki so šestokrat v težkih razmerah bili boj za enakopravnost, kulturni in narodni obstoj. To je razvidno tudi iz korespondence škofa Jegliča in politika Korošca med obema vojnama.³⁹

Delovanje Cerkve za politično identiteto slovenske države

Pomembna pobuda, ki je zrasla v katoliških krogih, je pripomogla k združenju vseh političnih sil za odločitev Slovencev, Hrvatov in Srbov za samostojno državo po prvi svetovni vojni.

Po tem obdobju se je politična vloga Cerkve med Slovenci, čeprav se ponavadi poudarja nasprotno, ožila in vedno bolj je postajala Cerkev predvsem verska, kulturna in moralna sila naroda. Žal ji politično vlogo še vedno podtikajo novi tokovi, ki hočejo sami prevzeti Cerkevno suvereno moč nad narodom, kar po letu 1945 dejansko izpeljejo komunisti.

Cerkev je pod zunanjimi okoliščinami prisiljena spreminjati svojo vlogo in iskati novo identiteto v narodu. Prav tako je narod v času komunizma prisiljen iskati svojo identiteto brez Cerkve. Proces konsolidacije teh problemov se zaradi petdesetletnega obdobja prisile zdaj polagoma odvija in bo še trajal. Na vprašanje, kaj je prispevala Cerkev k nacionalnopolitični identiteti oziroma k tvorbi državnosti, ne moremo odgovoriti z naštevanjem delovanja cerkvenih predstavnikov za tvorbo slovenske države, čeprav je vsaj dvoje očitno: vsestransko diplomatsko prizadevanje in delovanje nadškofa dr. Alojzija Šuštarja ob napadu na samostojno Slovenijo ter diplomatsko priznanje Slovenije s strani Svetega sedeža (Vatikana).

Kot je iz omejenih okvirov tega zapisa, ki bi bil seveda lahko temeljitejši, razvidno, je slovenska nacionalna identiteta in s tem tudi naša državnost tesno povezana s Cerkvijo in še danes imamo dovolj opravka s to dediščino.

Za uspešno narodovo življenje je sprava s to dediščino nujna in to je tudi upanje za prihodnost naše suverenosti. Hkrati je to pot k osvetljenju in razsvetljenju sedanosti in prihodnosti iz te dediščine, in ne padanje v njene zanke niti njeno ponavljanje. Upati je, da lahko cel narod mirno pogleda v oči tej dediščini, da bo imel lahko tudi bolj izčiščen pogled v prihodnost.

Summary

The Contribution of the Church to Slovene National Identity

Slovene national identity is linked to the Church which was the mainstay of national life, especially since the Slovenes did not have a state of their own. Within the Church the Slovenes cultivated their language, while Catholic priests (cautiously) articulated their national demands. Leading Catholic personalities played a decisive role in the movement for the secession of Slovenes and other South Slavs from Austria. Because of its supremacy in the national movement, the Church came into conflict first with liberal, then with communist forces, which wanted to tear the people away from the Church and submit it to their rule. In spite of these pressures, the Church has helped shape Slovenia's identity, linguistic and national as well as political.

³⁹ Prim. J. Juhant, *Odnos škofa Jegliča do politika in duhovnika Korošca, v: Prispevki za novejšo zgodovino* 31 (1991), 75-81.